

Interiörer från det Ovala (pojks-)rummet i Vita huset

Mats Bergquist

När fastighetsmagnaten Donald Trump i juni 2015 i sitt eget Trump Tower i New York kungjorde att han avsåg att ställa upp som republikansk presidentkandidat 2016 var det inte så många som ville tillskriva honom några större chanser att, i konkurrens med många i det politiska livet mera namnkunniga aspiranter, bli partiets man. Och än färre som kunde tro att han skulle ha någon möjlighet att besegra den sannolika demokratiska kandidaten, Hillary Clinton. Somliga kanske hade vissa föreställningar om vilka politiska ståndpunkter den mycket PR-inriktade och talföre Trump intagit i olika frågor, att han var en traditionellt konservativ, närmast nyliberal storföretagare, anhängare av låga skatter, avveckling av regleringar och misstänksam mot frihandel och globaliseringens effekter. Det skulle under hans fyra år i Vita huset visa sig vara en rätt exakt beskrivning.

Men det var nog färre som visste något om hans utrikespolitiska ståndpunkter. Denna sfär brukar sällan spela någon större roll i amerikanska val. Donald Trump hade dock haft för vana att i eget namn då och då publicera helsidesannonser i ledande tidningar i vilka han torgförde sina åsikter också om utrikespolitiken och kritiserade presidenterna Bill Clinton, George Bush d.y. och framför allt Barack Obama för alla felaktiga beslut de fattat. Han gav också ibland intervjuer, 1991 t.ex. en mycket lång sådan till Playboy. Redan där vädrade han sin kritik mot USA:s överdrivna engagemang i omvärlden, mot NATO och de allierades bristande engagemang i alliansen, mot frihandeln och de multilaterala institutionerna, främst förstås FN.

På alla fronter var omvärlden efter den ändå oväntade valsegern 2016 givetvis spänd på vilka utrikespolitiska riktlinjer som skulle utmärka Trumpadministrationen och om presidenten verkligen skulle omvandla sina rätt radikala ståndpunkter till praktisk politik. Och vilka skulle besätta de ledande posterna i hans omgivning? Det skulle givetvis få betydelse för den faktiska politiken. Det kunde bli en del som tjänstgjort under George W Bush eller rent av ännu tidigare republikanska förvaltningar. Men med tanke på att Donald Trumps

ståndpunkter i många hänseenden var ganska långt till höger och skulle fjärma sig från Washingtons ortodoxi kunde man samtidigt anta att åtskilliga republikanska politiker, som under Obama övervintrat i olika tankesmedjor och i näringslivet, skulle känna tvekan inför att engagera sig för Donald Trump. En stor grupp författade också före valet ett offentligt brev där de sade sig inte kunna rösta på honom. Det innebar att det i den nya administrationen med all sannolikhet skulle bli åtskilliga i vad presidenten brukade kalla det politiska "träsket" i Washington oerfarna ministrar och andra politiska utnämningar. Så skulle också bli fallet.

Man kan spekulera om motiven bakom viljan att tjäna under en president med rätt kända och under valkampanjen uppenbarade karaktärsbrister som Donald J Trump. Han kunde givetvis inte komma till makten i sitt parti eller regera utan folk som hjälpte honom. Somliga delade givetvis hans politiska program. Åtskilliga tänkte väl att väl inne i det Ovala rummet i Vita huset skulle hans politik, särskilt när det skulle finnas "vuxna i rummet", komma att modereras. Andra stödde honom för att de var rädda för hans brutala mobbning eller för att undvika bråk inom partiet. Det folkliga stöd han fått innebar att många visste med sig att han visserligen var en dubiös karaktär, men ändå artikulerade brett förekommande missnöje ute i landet. Det inbjöd till acceptans. Många karriärer lockades av att, vilket är vanligt i en huvudstad där makt kan betyda pengar, att kunna sätta "former (Deputy eller Assistant) Secretary of..." e.d. på sitt brevhuvud, visitkort eller bokomslag. Det garanterar mera publicitet för advokatkontoret, tankesmedjan eller memoarboken.

Om vi, vilket är tanken med denna recensionsessä, koncentrerar oss på vad som skulle ske inom det säkerhetspolitiska fältet, kan man konstatera att egentligen endast två av de kommande innehavarna av de fem säkerhetspolitiskt mest centrala posterna, utrikes- och försvarsminister, nationell säkerhetsrådgivare, CIA-chef och nationell underrättelsesamordnare, hade någon erfarenhet från tidigare administrationer. Tre hade emellertid suttit i senaten eller representanthuset. Av Donald Trumps två utrikesministrar, Rex Tillerson (2017–2018) och Mike Pompeo (2018–2020), två – Trump hade dessutom ett par tillfälliga innehavare av ämbetet – försvarsministrar, James Mattis (2017–2018), Mark Esper (2018–2020), fyra säkerhetspolitiska rådgivare, Michael Flynn (2017), H R McMaster (2017–2018), John Bolton (2018–2019) och Robert O'Brien (2019–2020), två CIA-chefer, Mike Pompeo (2017–2018) och Gina Haspel (2018–2020) samt två nationella underrättelsesamordnare, Dan Coats (2017–2020) och John Radcliffe (2020), hade främst John Bolton och Mark Esper direkt erfarenhet från miljön innanför The Beltway, som den motorväg som går runt Washington kallas.

Rex Tillerson kom från företagsvärlden. Han hade varit chef för ett av världens största företag, ExxonMobil. Mark Esper arbetade efter en militär karriär bl.a.inom rustningsindustrin, i kongressen och George W Bushs Pentagon

innan han blev Trumps arméminister och sedan som försvarsminister blev chef för hela departementet. Mattis, Flynn och McMaster var yrkesmilitärer, medan O'Brien bl.a. var advokat och Haspel internrekryterad inom CIA. En bredare analys av hela Trumps centrala förvaltning skulle sannolikt ge samma resultat. Presidenten bekymrade sig inte så mycket om sina medarbetares politiska erfarenheter eller sakliga kompetens som om deras förväntade lojalitet mot Trump själv och innehavet av pålitligt konservativa antecedentia.

Under de senaste åren har några av Donald Trumps mera seniora medarbetare publicerat memoarer. Det lär komma flera. Till de hittills uppmärksammade hör f.d. justitieministern William Barrs, Vita hus-rådgivaren Kellyanne Conways och svärsonen Jared Kushners. Dessa berör av naturliga skäl mest inrikespolitiska frågor; den senare gjorde dock en hel del omdiskuterade utflykter på den internationella scenen. Men även memoarer har redan publicerats av två inom säkerhetspolitiken högt uppsatta medarbetare, nationelle säkerhetsrådgivaren John Bolton och försvarsministern Mark Esper. Därtill har brittiskfödda Fiona Hill, under ett par år chef för Rysslandssektionen inom NSC, gett ut ett slags blandning av memoar –som ägnar tiden i Vita huset ett hundratal sidor –och funderingar om dagens samhälle.

Alla tre volymerna ger ganska skrämmande inblickar i de röriga beslutsprocesser som rådde i Vita husets Ovala rum och det starkt vulgära språkbruk som Donald Trump använde. Det verkar ibland som någon vanartig högstadieelev hamnat på presidentposten, vilket ju även andra böcker som kommit ut om Trump redan under hans tid i Vita huset vittnat om. Den berömde journalisten Bob Woodward liknar explicit Trump vid en 14-åring som alltid känner sig orättvist behandlad. Fiona Hill vidimerar detta intryck: ex-presidentens samtal handlar i mycket om hur han behandlats och behandlats illa av andra. Ofta resulterar överläggningar i det Ovala rummet, oavsett det tänkta samtalsämnet, till slut i att Trump kritiserar sina företrädare och berömmar sig själv. Uppenbarligen reflekterar Donald Trumps till synes starka självförtroende och allt skryt det motsatta. John Bolton vittnar också om presidentens hämndlystnad.

Detta intryck förstärks om man bläddrar i Bob Woodwards –känd från Watergate –tre volymer om Donald Trump, betecknande nog kallade "Fear" (2018), "Peril" (2020) och "Rage" (2021). Woodwards arbetsmetod är som bekant att återge mängder av anonyma citat. De tre sannolika främsta uppgiftslämnarna tycks ha varit presidentens strategiske chefsrådgivare, den excentriske Stephen Bannon, som lämnade administrationen redan hösten 2017, Vita husstabens sekreterare, Robert Porter, som också fick lämna tidigt på grund av anklagelser om hustrumisshandel, samt Trumps förste stabschef, Ronald Priebus, som efter tre kvarts år kände att han inte längre kunde fullgöra sina uppgifter. Hans efterträdare, marinkårsgeneralen John Kelly (som först var minister för den inrikes säkerheten), vittnar om det administrativa kaos som rådde i Vita huset och som återspeglade presidentens kapriciösa natur. Det

innebar bl.a. att agendan och tillträdet till det Ovala rummet inte kunde effektivt regleras. Kellys försök att skapa viss ordning lyckades endast marginellt och under en begränsad tid. Särskilt Trumps dotter Ivanka och hennes man, Jared Kushner, som båda, unikt nog, hade en officiell position som rådgivare, var svåra att stoppa från att hoppa in på möten dit de inte var kallade. Detta kunde givetvis lägga band på diskussioner som kanske borde föras bortom presidentens öron.

Det kan, för att sätta in det säkerhetspolitiska persongalleriet hos Trump i sitt sammanhang, vara av intresse att notera hur några av dem utsågs och hur de agerade sinsemellan. Detta ger förhoppningsvis inblickar i vad man kan vänta sig för den händelse Trump skulle ställa upp 2024 och återkomma i Vita huset.

Utrikesminister Tillerson rekommenderades av två mycket respekterade republikanska makthavare, f. utrikesministern James Baker och f. försvarsministern Robert Gates. Tillerson hade som chef för ExxonMobil vana vid förhandlingar med inte minst oljeländerna och Ryssland och såg dessutom, som Bob Woodward anmärker, ut som en utrikesminister! Med tanke på att Tillerson lämnade så få spår efter sig i State Department kan man undra hur två av partiets portalfigurer tänkte när de förordade Exxonchefen. De visste ju också något om presidenten. Förmodligen hoppades de att Tillerson skulle ha tillräcklig auktoritet för att dämpa presidentens mera radikala instinkter.

Trump ville från början för att markera sitt stöd för Pentagon ha en general till försvarsminister – vilket f.ö. ju även Joe Biden har. Den först tillfrågade, armégeneralen Jack Keane, avböjde men rekommenderade den allmänt respekterade fyrstjärnige generalen James (Jim) Mattis. Ett plus i Trumps ögon var sannolikt också att Mattis kom från marinkåren, ett vapenslag som presidenten, som under Vietnamkriget på oklara hälsogrunder fått uppskov med värnplikten, beundrade. Mattis skulle stå ut närmare två år i Donald Trumps närhet. Tillerson, som avgick redan efter ett drygt år lär inte hållit inne med sina kommentarer om sin chef och i andras närvaro, vilket kom till presidentens kännedom, ha kallat honom för "idiot" ("moron"). Tillerson marginaliserade sig själv i förhållande till både sitt eget departement och NSC medan Mattis länge lyckades förena ett utåt respektfullt beteende mot Trump men samtidigt hålla sig undan eller leverera ett slags passivt motstånd mot presidentens idéer. Men när denne utan att ha konsulterat sin försvarsminister mot slutet av 2018 kungjorde att de amerikanska förbanden i norra Syrien skulle tas hem – ett beslut som Trump sedan delvis återtog – begärde Mattis entledigande.

När Donald Trump redan efter ganska kort tid bytte utrikes- och försvarsministrar valde han ur sin egen synvinkel säkra kort. Den mycket Trumpjole och aktive CIA-chefen Mike Pompeo, tidigare kongressledamot från Kansas, var aldrig till besvär och stannade mandatet ut. Ett bra tag hade Trump efter Mattis avgång tillförordnade försvarsministrar innan han valde den sittande

arméministern Mark Esper. Denne intog dock redan före valet 2020, stödd av försvarsledningen, en alltmera självständig hållning och avskedades i november 2020 av presidenten, varpå Trump ånyo återgick till att tillsätta en tf minister som inte behövde senatens godkännande. Presidenten sade vid något tillfälle att han älskade termen "acting" i samband med utnämningar till kabinettet. Denna faiblesse var förklarlig: dessa tillförordnade ministrar var ju än mera beroende av honom.

Flyggeneralen Michael Flynn hade redan under Trumps kampanj med entusiasm – han kan på bild ses skandera "lock her up" om Trumps motståndare Hillary Clinton! – anslutit sig till hans närmaste krets och ansågs självklar som nationell säkerhetsrådgivare. Dock fick han avgå efter bara tre veckor sedan han ljugit i förhör med FBI och i samtal med vicepresidenten om sina kontakter under tiden efter valet 2016 med den ryske ambassadören. Då valde Vita huset mellan generalen H R McMaster och John Bolton. Bob Woodward skriver roande om att Trump efter samtal med McMaster sade att denne, för dagen ovan klädd i kostym, såg ut som en "beer salesman". Generalen hade en tendens att föreläsa, vilket frestade presidentens tålmod –han tålde knappast att lyssna mer än fem minuter innan han själv började prata.

McMaster fick jobbet, kanske, sade ryktet, för att presidenten inte tyckte om Boltons valrossmustasch, men mera troligt för att Bolton inte satte sitt ljus under skäppan. Trump försökte hela tiden, liksom hans omgivning, att få Bolton med i sitt lag. på olika poster. Han hade en stark position inom konservativa kretsar, var en flitig, välbetald och citerbar kommentator på Rupert Murdoch's mycket konservativa tv-kanal Fox News och skulle bli en politisk tillgång för administrationen. Bolton vägrade emellertid att acceptera något annat än att bli utrikesminister eller säkerhetsrådgivare. Både presidenten och McMaster tyckte tydligen att halvtannat år var nog, varefter Bolton till sist fick jobbet. Han och presidenten hade samma grundinställning i många internationella frågor och förenades i synen på opålitliga allierade och mullorna i Iran. Men den med presidenten nästan jämnåriga Bolton tog nog i presidentens ögon alltför mycket plats och avgick efter halvtannat år, även han. Bolton tyckte att presidenten var alltför försiktig i sin hantering av både Nordkorea och Iran och är ju sedan länge känd för att förorda militära lösningar på politiska problem. Den siste på posten under Trump blev Robert O'Brien, som saknade alla synliga kvalifikationer för uppgiften. Han hade en bakgrund som advokat och presidentens särskilde rådgivare i gisslanfrågor och skulle spela en blygsam roll i Trumps administration. Av Mark Espers minnen framgår att O'Brien inte uppfattade sin roll som den var tänkt, samordnarens, utan oblygt och offentligt drev presidentens idiosynkrasier.

Mike Pompeo, som alltså var den förste CIA-chefen, skulle efterträdas av en internrekrytering, Gina Haspel, som dock utåt inte skulle spela någon större roll. Detta gällde även samordnaren för den nationella underrättelsetjänsten, förre senatorm Dan Coats och hans efterträdare, den okände kongressledamoten

Jack Radcliffe. Det blev ju snart väl känt att Donald Trump misstrodde de olika underrättelsetjänsterna och inte var särskilt intresserad av deras föredragningar som ingick i presidentens dagliga rutin.

Vilka i den ovan redovisade skaran hade alls något inflytande över presidenten? Denne hade uppenbarligen vanan att med några svordomar avfärda argument han ogillade. Jag har hört allt detta, men jag vill göra si och så, stoppa immigrationen, lita till bilaterala handelsavtal och ta hem trupper och låta de allierade betala för beskydd. Enligt John Bolton utbrast presidenten vid något tillfälle "I want to get out of everything", d.v.s. lämna utländska engagemang som band hans rörelsefrihet. Trump läste sällan några dokument som var längre än en sida och avbröt regelmässigt efter en kort stund muntliga föredragningar. Rysslandschefen Hill hade aldrig, som hon ändå ganska rimligt förväntade sig, något enskilt samtal med Trump om Putin och rysk politik, inte ens inför toppmötet i Helsingfors sommaren 2018, sannolikt det viktigaste bilaterala under hans fyra år i Washington.

Donald Trumps reaktionsmönster gällde oavsett om saken handlade om att säga upp det kärnenergiavtal med Iran som Obama 2015 ingått, "the worst deal ever", frihandelsavtalet med Sydkorea eller hemtagandet av de amerikanska trupperna i Afghanistan. Påpekanden från utrikes- och försvarsministrarna om att Iran så långt följt avtalet gjorde intet intryck. Inte heller att Sydkorea var en mycket viktig allierad och att det gällande frihandelsavtalet inte missgynnade USA, tvärtom. Trump ville ta hem de 28000 amerikanska soldaterna, eftersom Söulregimen lurade USA när det gällde det finansiella bidraget för stationeringen. Trupperna i Afghanistan ville presidenten också ta hem. De medel som användes för deras underhåll och det bilaterala biståndet behövdes bättre i hemlandet. Som bekant lämnade USA avtalet med Iran, som i Trumps ögon, genom att omvärldens sanktioner delvis återtogs, och som han uttryckte saken försågs med dollar på lastpallar och tilläts fortsatta sin underminerande verksamhet i regionen. När det gällde Sydkorea fick han dock ge efter. Både frihandelsavtalet och trupperna blev kvar. Enheterna i Afghanistan skulle, enligt en överenskommelse som USA2020 slöt med talibanerna, lämna landet först sommaren 2021, sedan Joe Biden tillträtt. Detta avtal, betonar John Bolton, var Donald Trumps eget initiativ.

I Boltons bok ägnas mycken uppmärksamhet åt Kina och Ryssland, liksom Nordkorea, Iran, NATO och, kanske förvånande, Venezuela. Oändliga sammanträden hölls om just detta senare land. Syftet var att avsätta Maduroregimen, vilket misslyckades totalt. Finansministern Steven Mnuchin bromsade hela tiden mera dramatiska åtgärder. Han oroades av tänkbara effekter av en möjlig venezuelansk nationalisering av oljeindustrin och följderna för både den internationella och inhemska oljemarknaden. Presidentens mera vildsinta idéer som att – i hemlighet, föreslog han! – bomba Venezuelas oljehamnar torpederades av Pentagon.

De nästan mest intressanta kapitlen i Boltons memoarer handlar om mötena med Kim Yong-Un i Singapore (och i början av 2019 i Hanoi), om Trumps deltagande i toppmöten med sina allierade i Bryssel sommaren 2018 och med Vladimir Putin i Helsingfors under samma Europaresa. Presidenten var uppenbarligen fascinerad av den nordkoreanske diktatorn och ville inte ens efter det i sak ganska misslyckade första toppmötet i Singapore i juni 2018 ge upp hoppet om en "deal" med Kim. Denna skulle i stora drag gå ut på att Pyongyangregimen skulle gå med på att nedmontera sin kärnvapenkapacitet mot att västvärlden hävde sina sanktioner. Men uppföljande samtal på utrikesminister-nivå i den nordkoreanska huvudstaden gav inga resultat. John Bolton trodde aldrig att Trump skulle nå resultat där både Bill Clinton och George Bush d.y. misslyckats. Det andra toppmötet i Hanoi i februari 2019 avbröts i förtid och därefter har, trots ett tredje möte på gränsen mellan Nord- och Sydkorea intet hänt, utom att Kim fortsatt sina missiltester. Fastighetsaffärer i New York var, betonar John Bolton, något annat än att nå en överenskommelse med diktatorn i Eremitkungariket

Under toppmötet i Bryssel i juli 2018 gick Donald Trump till attack mot sina allierade för att de lät USA betala för deras beskydd. Det gamla klagomålet upprepades om att de flesta NATO-länderna inte nådde upp till åtagandet om att 2 procent av BNP skulle avsättas till försvaret. Trump försökte, med egenhändigt ihopsnickrad statistik, visa att USA stod för upp mot 80–90 procent av alliansens kostnader. John Bolton noterar att han aldrig förstått varifrån presidenten fått dessa uppgifter. USA svarade för ca 70 % av NATO:s samlade försvarsutgifter. Men han bortsåg från att USA också hade andra försvarspolitiska åtaganden och intressen utöver NATO. Han övervägde i anslutning till vad han sagt i valkampanjen om att NATO var obsolet att säga att USA skulle lämna alliansen om inte någon bättring skedde. Samtidigt skröt han utåt med att han lyckats tjäna enorma summor genom att få upp flera allierades utgiftsnivå. Trumps personliga relationer med sina allierade förblev under hans mandat rätt dåliga. Emmanuel Macron hade tydligen, i alla fall inledningsvis, viss hand med sin amerikanske kollega, medan Angela Merkel och Kanadas Justin Trudeau blev hans hackkycklingar.

Efter ett länge diskuterat besök i Storbritannien, där Trump som ett troligen mycket efterlängtat insegel på att han hade accepterats i den internationella hierarkin, fick dricka thé med drottning Elizabeth, för presidenten vidare till Helsingfors för sitt första riktiga möte med den ryske kollegan. De hade tidigare endast setts i samband med s.k. G-7-möten. Detta möte har av alla som haft med det att göra karaktäriserats som en katastrof. Både John Bolton och Fiona Hill uppehåller sig vid detta möte. Samtalet med Putin, där inga andra än tolkarna fick närvara och inga samtalsuppteckningar gjordes, lär ha inneburit att Putin tog upp 90 % av tiden. Detta berodde knappast på att Trump är särskilt talträngd utan på att Putin med sin underrättelsebakgrund var så oändligt

mycket bättre påläst och hade ett ärende, en lång klagolista på alla västvärldens försyndelser. Trump hyste och hyser tydligen fortfarande beundran för den ryska kollegan som inte behöver bry sig så mycket om demokratiska procedurer, domstolar och annat. Om detta är det väsentliga skälet till att Trump haft så svårt att få några kritiska ord mot Putin över sina läppar eller om denne har någon form av hållhake på kollegan lär vi knappast någonsin få veta.

Den påföljande presskonferensen skrämde nästan vettet ur Trumps amerikanska entourage. Både Bolton och Hill som båda var med i Helsingfors, dock således inte under det bilaterala samtalet utan briefades av tolken, vred sig som maskar i sina stolar när Trump skulle svara på frågor. När han yttrade sig på ett sätt som om han trodde på Putins försäkringar om att Ryssland aldrig lade sig i andra länders val, förstod de att avgrunden uppenbarat sig. Därmed demonstrerade han en farlig naivitet och brist på erfarenhet i den internationella politiken och underkände i princip den egna underrättelsetjänsten och dess påstående om rysk inblandning i det amerikanska valet 2016. Kanske tänkte presidenten också på att om han fäste alltför mycken tilltro till rysk inblandning skulle han också ifrågasätta sin egen legitimitet.

John Bolton och Donald Trump förenades i sin starkt negativa syn på regimen i Iran. Bolton var ingalunda främmande för att med våld hindra mullorna från att skaffa kärnvapen. När iranierna sommaren 2019 i Hormuzsundet sköt ned en amerikansk drönare var det inte vilken drönare som helst. Den hade kostat 146 miljoner dollar och var således sannolikt någon form av mycket avancerad spaningsfarkost. Här såg Bolton en uppenbar möjlighet att slå till mot Teheran, särskilt som Iran en kort tid dessförinnan attackerat tankfartyg i samma sund. Presidenten var först med på noterna. Efter många sammanträden under Trumps ledning enades de berörda i Washington om att slå till mot vissa mål i Iran. Till Boltons besvikelse avlyste dock presidenten hela företaget sedan en av hans advokater lyckats smita in i det Ovals rummet och övertyga sin chef om att repressalieattacken kunde innebära alltför många döda oskyldiga iranier. Detta kunde skada presidenten. Följden blev att den iranska nedskjutningen lämnades obesvarad. Bolton menar att detta var det mest irrationella beslut som han bevittnat under sin karriär.

Om man ser tillbaka på vad Donald Trump åstadkom under sina år i Ovals rummet är det svårt att neka honom vad han skulle se som framgångar. Hans attacker mot det multilaterala samarbetet fullföljdes såtillvida att USA lämnade Parisavtalet om klimatet, frihandelsavtalet med länderna kring Stilla Havet och kärnenergiavtalet med Iran, JCPOA. Han lyckades också med rätt bryska metoder förmå flera NATO-länder att närma sig det mål alliansen redan många år tidigare antagit, att avsätta 2 % av BNP till försvaret. Vidare kunde presidenten omsätta sin skepsis mot frihandeln genom att införa tullar på många varor särskilt från Kina men också från EU som Trump menade hade lurat Washington genom orättvis konkurrens. Att tullar kunde vara ett bedrägligt

vapen och snedvridda konkurrensen insåg de flesta av presidentens närmaste män. Men endast genom bilaterala avtal, där USA kunde utnyttja sin relativa styrka, kunde, menade Donald Trump, balans skapas. På denna punkt var han inte möjlig att omvända.

Somliga skulle nog också mena att Trump genom sina i sak resultatlösa möten med Kim-Jong-Un visserligen inte lyckats övertala den nordkoreanske diktatorn att påbörja processen mot ett avstående från kärnvapenoptionen men ändå sänkt spänningen i Nordostasien. Donald Trumps hårdare politik mot Kina hade också brett stöd. Barack Obamas försök att genom att engagera Kina i ett omfattande både multilateralt och bilateralt samarbete föra landet närmare väst hade misslyckats. Någon positiv utveckling av den kinesiska politiken kunde inte upptäckas på horisonten. Även om presidenten aldrig kunnat dölja att han beundrade inte bara Vladimir Putin utan också Xi Jin-Ping, kunde han inte acceptera att Peking samtidigt i WTO kunde göra anspråk på att vara ett u-land och behandlas som en stormakt. Förhandlingar om ett nytt handelsavtal kunde aldrig fullföljas under Trump, men nya tullar på kinesiska produkter infördes liksom åtgärder mot den stöld av högteknologi som Kina i många år ägnat sig åt. När det gäller Kina tycks ingen större politisk förändring ha skett sedan Joe Biden tillträdde.

Även om Donald Trump, med utgångspunkt i sina egna värderingar, alltså var ganska lyckosam bidrog han nog ändå till att försämma det internationella klimatet. Frånvaron av vanligt hyfs, beaktande av normal diplomatisk etikett och uppenbara okunnighet om och intresse för vad ämbetet och USA:s roll i världen krävde gjorde omvärlden osäker på vilken roll USA skulle spela. Det finns en ganska konsekvent linje i mycket av det Trump gjorde, eller sade sig vilja göra, inom den utrikespolitiska sfären. Samtidigt kunde han med rätta uppfattas som ur taktisk synvinkel oberäknelig och sprida osäkerhet omkring sig. John Bolton menar att Trumps utrikespolitik inte kan ses som något slags strategi utan som en serie sinsemellan icke sammanhängande punkter. Han ironiserar över sin principal och skriver att hans "grand strategy" var att prata eller bråka ("fuck") med andra politiska ledare.

Och hur upplevde omgivningen sin roll och sitt samarbete med Trump? Fiona Hill, som innan hon accepterade uppgiften som Rysslandschef i NSC var verksam vid den ansedda tankesmedjan Brookings, tycks med sitt tjänstemannaperspektiv varit mest förvånad över presidentens uppträdande och brist på intresse för hennes specialitet. John Bolton, som själv hade egen tydlig profil i den amerikanska huvudstaden, som konservativ kommentator, advokat, högre befattningshavare i tidigare republikanska administrationer var, som Mark Esper beskriver honom, "a force of nature". Hans självförtroende medförde tydligen att han inte mer än höjde på ögonbrynen särskilt ofta när han tvingades notera Trumps egenheter. Han visste med sig att Trump nog inte riktigt kunde utmana honom. Han blev mycket riktigt inte avskedad som Mark Esper utan

snarare efter halvtannat år halvt diskret förd åt sidan. Han deltog inte i Trumps tredje möte sommaren 2019 med Kim Yong-Un i den demilitariserade zonen i Panjunmon på gränsen mellan Nord- och Sydkorea utan sändes på ett uppdrag till Mongoliets huvudstad, Ulan Bator. Han drog då den rimliga slutsatsen att han inte längre kunde göra nytta i Vita huset.

Den som reagerade starkast mot vad han ansåg vara olyckliga förslag var försvarsministern Mark Esper. Han hade således arbetat i George W Bushs Pentagon och för republikaner på Capitolium. Han betonar flera gånger i sina memoarer att hans svurit sin tjänsteed till författningen, inte till presidenten eller det republikanska partiet. Esper framstår som en något träaktig, hederlig och traditionellt kristen konservativ, med bakgrund på West Point och juristexamen från Harvard. Liksom vicepresidenten Mike Pence skulle han i kris visa ett mått av moralisk resning och stå emot en betydande politisk press från presidenten och hans omgivning, inte minst från stabschefen Mark Meadows, tidigare Trumplojal ledamot av Representanthuset. Esper funderade flera gånger under sin ändå ganska korta period om inte Trump skulle avskeda honom, respektive på att själv begära entledigande. Men han följde sin hustrus råd: som Din fru vill jag att Du avgår, men som amerikansk medborgare att Du stannar.

Leah Esper illustrerade det dilemma som Donald Trumps mera sansade medarbetare hade att hantera: var gick gränsen för deras ansvar? Hur mycket av presidentens tokigheter skulle man behöva stå ut med? De här förekommande personligheterna lämnade, vilket knappast är ägnat att förvåna, olika svar på frågorna. Att några valde att låta sig avskedas snarare än efter en tid lämna mer eller mindre i protest behöver inte utan vidare tolkas som undfallenhet och som brist på principer. Ingen behöver väl hysa några större tvivel om Rex Tillersons, Jim Mattis eller John Boltons integritet. Men egentligen inte heller Mark Espers, tydligt med militärledning i ryggen, när han i något slags plikt känsla valde att "sit it out".

Mark Espers mellanhavanden med presidenten handlade inte minst om användandet av de väpnade styrkorna. Donald Trump ville ju i princip ta hem alla amerikanska förband utomlands. Utrikes- och försvarsledningen försökte på alla sätt förklara för presidenten alla komplikationer som var förenade med sådana beslut, säkerhetspolitiska aspekter, relationer med värdländerna, de utsändas familjer, bostäder och förläggningar i hemlandet etc. Men Trump återkom ständigt till särskilt trupperna i Afghanistan, Sydkorea och Tyskland som borde minskas och helst helt dras bort.

Men än allvarigare var frågan om användandet av de stående styrkorna för andra ändamål än USA:s säkerhet. Frågan drevs till sin spets under de oroligheter som följde på ett av en polis utfört mord på afroamerikanen George Floyd i Minneapolis i maj 2020. Detta ledde i månadsskiftet maj/juni till omfattande, ibland våldsamma, demonstrationer av företrädare för organisationen Black

Lives Matter och andra. Trump återkom hela tiden under detta skede till att han inte ville framstå som "svag". Detta kunde han åtgärda genom att kalla in armén för att återställa ordningen i huvudstaden. Trump ville åberopa den gamla "Insurrection Act" från 1807 och sätta in 10000 reguljära soldater. De kunde vid behov skjuta demonstranter i benen, föreslog han. Esper och ÖB Mark Milley ansåg att detta inte var en uppgift för armén, och hänvisade till Nationalgardet (det delstats-baserade ganska tungt välbevärnade hemvärdet) och polisen. Försvarsministern gick t.o.m. så långt att han utan att avisera Vita huset utlyste en presskonferens där han meddelade att han motsatte sig insättandet av reguljär trupp för att möta demonstranter, liksom hänvisningen till upprorslagen. Trump blev, föga förvånande, rasande och skrek till Esper att det var han som var president, inte försvarsministern, men fann sig. Dock skulle han, med samma resultat, återkomma under oroligheter i Portland, Oregon under hösten. Stabschefen Meadows hotade Esper men denne stod på sig. Efter valet blev han dock till slut entledigad. Presidenten utnämnde en Trumplojalist till tf försvarsminister, en person Esper tydligen aldrig ens hört talas om!

Det är självklart att Mark Esper nu i efterhand säkerligen ville framställa sig som mer rättrådig än han var. Men interiörerna från hans visiter i det Ovala rummet under Donald Trump är ändå ganska förskräckande och bär, med tanke på många vittnesmål från andra källor, sannolikhetens prägel. Hill, Bolton och Esper har haft att göra med en knappast ondskefull, inte obegåvad, men primitiv, narcissistisk, okunnig och i grunden osäker person, som älskade att mobba alla och envar. Man har svårt att tänka sig att någon annan hyresgäst i Vita huset under senare decennier har uppträtt på liknande sätt.

Hur förhöll sig då den säkerhetspolitiska inre kretsen till varandra? Rådde där oenighet eller kunde denna grupp enas i medvetenheten om att de måste bidra till ett mått av elementär politisk ordning? Enligt Esper bildade han och ÖB Mark Milley, liksom med företrädaren Joseph Dunford när Esper var arméminister, en allians. Han menar att utrikesministern Pompeo ofta höll med honom i sak men ofta var mera tystlåten i de interna överläggningarna, vilket säkert hängde samman med att denne också själv var politiker, kanske med presidentambitioner. Esper berömmar CIA-chefen Gina Haspel, som således var en internrekrytering. Fienden fanns i Vita husstabben, i den oerfarne och politiserande nationelle säkerhetsrådgivaren Robert O'Brien vars återkommande slutsats, oavsett sammanhang, påstår Mark Esper, var "hit them hard". Den andre var stabschefen Mark Meadows som ju redan som folkvald varit en av Donald Trumps mest högljudda anhängare. Dessa två och ideologerna i presidentens stab stod, förutom förstas Trump själv, för de vilda förslagen, Esper, Haspel, militärledningen och, fast mera försiktigt, Pompeo för vett och sans. Ibland, som när det gällde Sydkorea och insättandet av reguljära trupper för att upprätthålla den allmänna ordningen, kunde de stoppa Trumps planer i dess linda. När det gällde hans angrepp på olika multilaterala arrangemang

hade de flesta i den centrala säkerhetspolitiska kretsen kanske inte så starka åsikter. Undantaget var av naturliga skäl NATO. Bolton medger i sina memoarer att han t.ex. vid toppmötet i Bryssel i juli 2018 inte visste om presidenten skulle kungöra att USA avsåg lämna alliansen om inte fler medlemsländer åtog sig att snabbt öka sina försvarsutgifter till 2 % av BNP. Mark Esper berör inte denna sak; han var vid tillfället arméminister och inte inblandad i centrala säkerhetspolitiska avgöranden.

Denna recensionsessä är knappast rätt plats för att annat än mycket översiktligt diskutera det större ämnet om Donald Trumps karaktär och de krafter som förde honom till makten och som kan göra det igen om två år. Men det ter sig faktiskt inte särskilt långsökt att referera till några av William Shakespeares maktgestalter, Henrik VI och hans krets, Richard III, Macbeth, Lear eller den romerske generalen Coriolanus. Det gör Harvardprofessorn Stephen Greenblatt, utan att någon gång nämna Trumps namn, i sin eleganta bok "Tyrant. Shakespeare on Politics" (2018), publicerad några år efter dennes makttillträde.

Det är naturligtvis ingen slump att den engelske dramatikern, som uppenbarligen var livligt intresserad av sin tids politik, kan bidra med allmängiltiga insikter om mänskligt agerande. Med hänsyn till censuren valde han således för sina pjäser historier på behörigt avstånd från sin samtid. Vid studiet av Stephen Greenblatts bok kommer läsaren ideligen på sig själv med att nicka instämmande: så tänker och agerar inte bara Richard III, Macbeth m.fl., utan också i samtidens Trump, Putin, Xi Jin-Ping, Erdogan m.fl. för att inte tala om än mera sinistra gestalter i det nära eller avlägsna förflutna. Möjligen skulle någon av de mera bildade figurerna i historien känna igen sig själv i William Shakespeares värld. Risken är förstas att Donald J Trump, som nog inte läst mycket utöver artiklar om sig själv – kanske inte ens kursböckerna på ansedda Wharton Business School där han dock fick ut en examen – skulle se en påstådd likhet med personer i Shakespeares dramer, som beröm.

Det är också lockande att placera in Donald Trump i det schema som James David Barber använde i sin klassiska "The Presidential Character: Predicting Performance in the White House" (1972). Barber karaktäriserade med ledning av två psykologiska kategorier, aktiva respektive passiva samt positiva respektive negativa personlighetstyper, in ett dussintal amerikanska presidenter från Howard Taft (1909–1913) och framåt.

När Barber försökte karaktärisera sina studieobjekt utgick han från tre faktorer: vederbörandes karaktär, hans syn på världen och stil, ett begrepp som i Barbers värld innefattade presidentens retorik, relationer till andra och s.a.s. fullgjorda hemläxor. Han sökte således ta reda på hur de berörda presidenternas personligheter passade in på rollen.

De aktivt positiva presidenterna var lockade av makten, handlingsorienterade och generellt ganska trygga i sig själva. Barber illustrerade denna kategori med Franklin Roosevelt, Harry Truman, John Kennedy och – kanske, tycker

denne recensent som under fem år följde dem på plats, aningen märkligt – Gerald Ford och Jimmy Carter. Ur det senare persongalleriet skulle nog Bill Clinton och Barack Obama hamna i samma grupp. De aktivt negativa är de som alltså också velat utnyttja sitt ämbete till att ta initiativ och förändra politiken men samtidigt hämmats av vacklande självkänsla, en rigid hållning och bekräftelsebehov; ämbetet användes närmast som ett instrument för självförverkligande. Woodrow Wilson, Herbert Hoover och Richard Nixon inrangerades i denna kategori; Jimmy Carters karaktärsdrag skulle nog snarast få honom i samma grupp. De passivt positiva var något tillbakalutade och mera reaktiva än aktiva; de sökte också kompensera ett från början lågt självförtroende med inställsamhet och förmedlandet av en optimistisk attityd. Här passar Howard Taft, Warren Harding, Ronald Reagan – och Gerald Ford, kanske senare också George W Bush? – bra in. Till slut de presidenter som både varit passiva och negativa, egentligen vantrivts i ämbetet och med maktspelet i Washington men styrts av något slags plikt-känsla. Barber menar att denna kategori inkluderar Calvin Coolidge och Dwight Eisenhower.

James David Barbers bok väckte på sin tid, som ibland händer med samhällsvetenskapliga produkter, åtskillig uppmärksamhet också i media. Den har kommit ut i många upplagor. Hans anspråk på att kunna använda modellen för att förutsäga en presidents agerande mötte invändningar. Den ansågs vara alltför grovt tilltyd. Den utsattes också för kritik för bristande vetenskaplig stringens, bl.a. i en 45 sidor lång recension av Alexander George i *World Politics* (Vol. XXVI:2, January 1974). Det är emellertid svårt att förneka att Donald Trump närmast kan ses som en arketyper för Barbers aktivt negativa personlighet, kanske just den personlighetstyp som är minst lämpad för världens mäktigaste ämbete. De tre böcker som diskuterats i denna text visar med all önskvärd tydlighet att så var fallet.

Litteraturförteckning

- Barber, James David, 1972. *Presidential Character. Assessing Performance in the White House*. Englewood Cliffs, N.J.: Prentice Hall
- Bolton, John, 2020. *The Room where it happened. A White House Memoir*. New York: Simon & Schuster.
- Esper, Mark, 2022. *A Sacred Oath. Memoirs of a Secretary of Defense during Extraordinary Times*. New York: Harper Collins.
- George, Alexander, 1974. "Recension av James David Barber: Presidential Character: Assessing Performance in the White House", *World Politics* Vol XXVI:2, January 1974.
- Greenblatt, Stephen, 2018. *Tyrant. Shakespeare on Politics*. New York: Vintage.
- Hill, Fiona, 2021. *There is nothing for you here. Finding Opportunity in the 21st Century*. New York: Mariner Books.